
Hoiu-laenuühistute maa vajab harimist

11. veebruar 2021

„Erial“ tähendab hispaania keeles tühermaad. Tuleb nõustuda, et hoiu-laenuühistute põld vajab täiendavat harimist. Põhjendatult on tõstatatud küsimus, kas ja kui palju vajab selline ühistegevus täiendavat reguleerimist ja järelevalvet. Kuigi hoiu-laenuühistud ei kuulu Finantsinspektsiooni järelevalve alla, soovin siiski professionaalse finantsjärelevalvajana lühidalt välja tuua hoiu-laenuühistutega seonduvaid nõrkusi ning Finantsinspektsiooni vaateid selle turu kohta.

Ühistuline tegevus ei ole finantsmaailmas midagi unikaalset. Hoiu-laenuühistutel on rahastajana

ühiskonnas vajalik ning kindel koht kogukonna või teatud erialade koondaja ning finantseerijana. Samas näitab näiteks Hispaania ja Itaalia hiljutine kogemus, et krediiti pakkumatel ühistu vormis tegutsevatel äridel on omad probleemid.

Hoiu-laenuühistud kaasavad liikmetelt tagasimakstavaid vahendeid ja finantseerivad selle arvelt oma liikmete tegevust. Ärilises plaanis on tegemist krediidasutuse tegevusega, erisuseks on liikmelisus. Kui pangandus on süsteemi stabiilsuse ja hoiustajate huvide kaitseks ülimalt reguleeritud, siis hoiu-laenuühistud seda Eestis siiani veel pole, kuna eelduslikult on liikmete järelevalve võimalused suuremad ja sektor ise piisavalt väike. Üldkättesaadava teabe alusel võib järeldada, et viimastel aastatel on ühistud kasvanud ja stabiilse ning nende pigem kitsa liikmeskonna mudel kadumas. Sisuliselt on suuremad hoiu-laenuühistud juba võrreldavad väiksemate pankadega. Järgnevalt peatun kahel suuremal hoiu-laenuühistute nõrkusel arvestades praegust seadust.

Esiteks puuduvad neil seaduse konkreetset nõuded piisavateks ja tõhusateks kontrollimehhanismideks. Loomulikult ei keela seadus neid luua ning arvatavasti on osa ühistutest seda ka teinud. Samas on selge, et kontrollimehhanism tähendab kulu ning kasumi suurus sõltub kulude suurusest. Kõigi muude tingimuste sama olles, lühikeses vaates ei suuda selliseid kulutusi tegev ühistu pakkuda oma liikmetele samaväärseid intresse nagu neid kulutusi mittetegevad konkurendid. Paraku ergutab see kontrollimehhanismidesse mitte investeerima.

Kui laenukvaliteedist on ideaalis huvitatud kõik ühistu liikmed koos ühetaoliselt, siis riskikontrolli nõrkused näivad hoiu-laenuühistutes olema koondunud huvide konfliktide ja laenukontsentratsiooni valdkonda. See tähendab, et ühistu juhtkonnas või faktiliselt mõjukad isikud ühistus võivad saada oma äridele paremaid krediidingimusi ja suuremaid laene võrreldes teiste liikmete samaväärsete äridega. Seeläbi suureneb oht, et laenu ühistule ei tagastata, kuna isiku mõjuvõimu tõttu ühistus on nõrgenenud ühistu soov laenukvaliteeti eos ning jätkuvalt kontrollida. Selliseid skeeme nägime eelmise sajandi lõpus panganduses. Probleemi aitas lahendada jõuline reguleerimine ning järelevalve otsustav sekkumine. Näiteks ERA Panga puhul olid omaniku- ja krediidisuhted korralikult sassis.

Kui ettevõtte laenukvaliteet siiski oluliselt halveneb ja tekivad kahjumid, tuleb alalise maksejõuetuse vältimiseks reeglina omanikel ettevõtmisse lisakapitali süstida. Aktsiaseltsis on riski kandva kapitali suurus seotud häälte arvuga. See tähendab reeglina, et näiteks üks euro aktsiakapitali tähendab ühte häält üldkoosolekul, kümme eurot kümnet häält jne. Mida enam eurosid aktsiakapitali paigutada, seda suurem on mõju hääleõiguste näol juhtimise üle ja võimalus äri suunata.

Ühistute puhul on aga liikmel üks hääle sõltumata sellest, kas ta panustab põhikapitali ühe või miljon eurot. Sellest järeldub teine oluline probleem hoiu-laenuühistute puhul: üksikud investorid ei ole stimuleeritud aktsiaseltsiga võrdväärsel määral ühistulist ettevõtmist kapitaliseerima, kuna hääleõiguses väljenduv kontrollimäär on piiratud ühe häälega. Seda saavad teha kõik või paljud ühistu liikmed koos ja neil kõigil peab siis olema teatud summa raha investeerimiseks. Selline operatsioon võtab palju rohkem aega või pole sootuks võimalik. Mõlemad viimased variandid on kiiret reageerimist nõudvas kriisiolukorras halvad.

Finantsinspektsioon on ka varasemalt arvanud, et suuremad, keerukamate äridega ning liikmeskonnaga enam mitte nii tihedalt seotud hoiu-laenuühistud peaksid muutuma krediidasutusteks. Sest sisuliselt tegelevad nad sama äriaga nagu krediidasutused. Miks väärivad reaalselt äri mittekontrollivad ühistu liikmetest hoiustajad vähemat avalikku kaitset kui krediidasutuse hoiustajad. Leedu käis aastaid tagasi sarnase tee juba läbi, kus teatud hoiu-laenuühistud pidid ennast ümber kujundama krediidasutuseks, sealhulgas vajadusel ka ühinedes.

Väikeste selgelt kogukondlikult piiritletud hoiu-laenuühituste tegevuses on mõistlik seniseid nõrkuseid tugevamalt reguleerida, võimestada ühistu liikmeid suurema ja sõltumatuma kontrollivõimalusega. Aga loomulikult on sellised regulatiivsed küsimused lõplikult poliitilised otsustused, milles arvestatakse erinevate asjaoludega.

Avalik finantsjärelevalve võimaldab tõsta üldiselt ja ühetaoliselt riskikontrolli taset finantsvahendajates ning see toob süsteemi rohkem stabiilsust ja hoiustajatele parema kaitse. Kuid riigi järelevalve pole tasuta ega ole alati imerohi kõige vastu. Finantsvahendaja juhid ning omanikud on äriks alati lähemal ning omanikud ka oma kapitalipanusest ergutatud järelevalvet teostama, et ettevõtmine pikaajaliselt elaks ja kasvaks. Kokkuvõttes algab kõik inimese mõistlikust ohutundest, külma peaga riskide ja võimaluste kaalumisest.

Kilvar Kessler